

Resum de la sessió del Grup de Treball de Filosofia, del 20 de febrer commemorant el 75 aniversari de l'alliberament dels camps nazis d'extermini. Centrat en la figura i l'obra de Primo Levi.

1. 75 Aniversari de l'alliberament dels Camps d'Extermini Nazis

Accés ferroviari a Auschwitz.

El 27 de gener de 1945 les tropes russes van alliberar el conjunt de camps d' **Auschwitz-Birkenau**, situats a **Oswiecim**, Polònia. Van ser els primers. Actualment és la data designada per les Nacions Unides com **el Dia Internacional de Commemoració en Memòria de les Víctimes de l'Holocaust**. Enguany, aquesta data cobra especial rellevància perquè es compleixen els 75 anys de l'alliberament dels camps d'extermini on els nazis van assassinar milions de persones en poc més de quatre anys.

Més enllà de la commemoració historicista i museïtzada ens hem volgut centrar en les anàlisis filosòfiques del succeït, i ens hem formulat una sèrie de preguntes sobre el perquè, el com, la relació amb la cultura occidental i alemanya, els aspectes ètics, també si fets d'aquesta magnitud poden repetir-se, i de quina manera...

Ja en ocasions anteriors hem analitzats aspectes i qüestions molt relacionades en aquest tema tan demolidor i lligat a la part més fosca de la Humanitat. Especialment ja ens havíem fet ressò del pensament de

Hannah Arendt, a partir de la seva obra com a cronista del judici d'**Eichmann** a Jerusalem i especialment del concepte per ella encunyada de la banalitat del mal. Hem pensat en diferents possibles enfocaments però finalment hem optat per treballar la trilogia d'Auschwitz de **Primo Levi**. Que consta de les obres “ **Si això és un home**”, publicada l'any 1947 i que narra l'experiència de sobreviure en aquest camp d'extermini. “**La Treva**”, editada l'any 1963 és la narració del trasllat d'Auschwitz per Polònia, Rússia, Ucraïna ,Romania i Hongria el posterior retorn a Torí nou mesos més tard i “**Els enfonsats i els salvats**”, publicada en 1986 en forma d'assaig formula una sèrie de preguntes i llença uns clars advertiments sobre els fets de l'extermini nazi. També analitza l'impacte en els lectors alemanys després de la publicació en alemany de les dues obres anteriors. Recollint l'intercanvi directe entre lectors i autor. I les preguntes que Levi voldria plantejar a tot el poble alemany i escoltar unes respostes plausibles i sinceres.

També hem vist la pel·lícula “**La tregua**” del director **Francesco Rossi** en versió italiana i catalana. On John Turturro interpreta Primo Levi.

2. Primo Levi, presoner 174.489

“Jo sóc un amfibi, un centaure. I em sembla que l’ambigüitat de la ciència ficció respecte el meu destí actual és clara. Estic partit en dues meitats. Una aquella de la fabrica, on sóc un tècnic, un químic. L’altra, totalment diferent de la primera, és aquella en la que escric, responc a les entrevistes, treballo i parlo de les meves experiències passades i presents.”

(P. Levi, *Conversazioni e interviste, 1963-1987*, a cura di M. Belpoliti, Torino 1997, p. 107).

Aquestes paraules es mouen i reinterpreten en els nostres dies entre el centenari del naixement d’en Primo Levi, 31 de juliol de 1919 i els 75 anys de l’alliberament d’Auschwitz. L’home impel·lit a una vocació literària sense ego i sense vel·leïtats artístiques. També el químic, el treballador apassionant per la seva feina. L’home coneixedor de la cultura hebraica i representant de l’intel·lectual compromès, avui arreu en decadència i perill d’extinció.

Aquesta vida amb diferents nivells paral·lels d’activitat es converteix per ell en el deure personal i ètic a rel de la seva detenció el desembre de 1943 per les milícies feixistes quan abandonava la casa de camp on s’ocultava de la persecució contra els jueus i pretenia unir-se als partisans. La milícia el va entregar a les forces alemanyes, allà davant el dilema de confessar el seu intent de passar-se a la lluita armada clandestina, que li hauria significat l’execució immediata, va optar per confessar que era jueu. La qual cosa el va dur a romandre a Auschwitz durant 11 mesos. Des de febrer de 1944. Allà va poder sobreviure entre altres raons per les seves habilitats laborals explotades pels alemanys.

Primo Levi va sentir la necessitat d’explicar aquell infern, en primer lloc per donar testimoni, per explicar-lo a tothom fins i tot als que no volien saber-ne res. Ell mateix va tenir dificultats per publicar “Si això és un home” i al principi els lectors van ser pocs i la seva veu no es va fer sentir gaire. Aquesta necessitat d’explicar el tracte inhumà, vexatori, les condicions de la seva vida avantsala de la mort en una mena de cursa que buscava a més de la seva aniquilació final, acabar amb qualsevol rastre de la dignitat personal dels empresonats.

Aquesta voluntat la viu com l’expressió, el primer pas, per retornar aquesta dignitat dels assassinats i servir-ne memòria. Aquesta tasca la va iniciar en el mateix camp posant en risc la seva existència d’haver estat descobert. Ell mateix explica: «*era talmente forte in noi il bisogno di raccontare, che il libro avevo cominciato a scriverlo là, in quel*

laboratorio tedesco pieno di gelo, di guerra e di sguardi indiscreti, benché sapessi che non avrei potuto in alcun modo conservare quegli appunti scarabocchiati alla meglio, che avrei dovuto buttarli via subito, perché se mi fossero stati trovati addosso mi sarebbero costato la vita» (P. Levi, Opere, I, 1997, p. 173).

Aquesta qualitat amfíbia de la seva tasca literària i científica conviurà fins l'any 1975, quan es jubilarà, l'any 1975, de la **SIVA** (*Società Italiana di Vernici e Affini*), fabrica de Torí de vernissos on va treballar des del seu retorn a Itàlia. Després, fins la seva mort, es va dedicar exclusivament a la tasca d'escriptor autoimposada de donar testimoni, però també en alguna aportació de caire científic. A més de les obres més conegudes, com pot ser la Trilogia d'Auschwitz va aplicar el seu coneixement professional, també, per escriure amb el doctor **Leonardo De Benedetti**, company seu a Auschwitz un assaig titulat: *Rapporto sulla organizzazione igienico-sanitaria dei campi di concentramento per ebrei di Monowitz* (Auschwitz-Alta Slesia), publicat a la revista científica *Minerva medica*. Novembre del 1946, on el testimoniatge de l'horror assumeix un to diferent i un lèxic tècnic per comprendre l'aspecte organitzatiu de l'extermini. Més enllà dels aspectes literaris i els recursos estilístics.

Aquest assaig-informe, el primer aparegut que explica de manera racional el que havia succeït des d'un punt de vista operatiu, no deixa de banda els aspectes dramàtics. Però si primer descriuen la confiscació i distribució de roba, l'alimentació dels presoners, els horaris, els tipus de treballs desenvolupats, etc. Després s'entra en l'anàlisi de les malalties, de com funcionaven els ambulatoris i les infermeries del camp, fins arribar a les descripcions de les execucions, de les cambres de gas i dels forns crematoris a Birkenau.

Potser la darrera i definitiva prova de la dualitat de Primo Levi la trobem en la seva mort, molt probablement per suïcidi l'any 1987. Després de viure gran part de la seva vida treballant de dia i escrivint de nit perquè sabia que en els somnis cada dia tornava a l'infern, perquè sentia la profunda necessitat d'explicar i preguntar-se sobre l'horror dels camps d'extermini. Va ser, potser, la segona sortida d'Auschwitz.

3. Primo Levi. "Si això és un home". Un resum.

Primo Levi va ser conduit i internat en un dels quaranta camps d'Auschwitz, en concret el de Buna-Monowitz. Gran com una població mitjana, hi treballen directius i especialistes alemanys i més de quaranta mil presoners que pernocten en diferents camps que envolten Buna.

El viatge:

El 21 de febrer de 1944 comença el seu viatge que durarà quinze dies en un tren de mercaderies. Ja en el moment d'embarcar separen els sans (útils) dels malalts (inútils), tot i que en les posteriors parades i a mesura que s'aproximaven a la destinació final es feia més a l'atzar.

Al fons:

Passen fred, set, són colpejats fins que arriben al camp de treball de Monowitz, a prop d'Auschwitz a l'Alta Silèsia (regió habitada alhora per alemanys i polonesos). Hi ha una fàbrica de goma a Buna.

Els despullen, els hi treuen tots els objectes personals, els renten, desinfecten i els hi donen uniformes i sabates.

Levi passa a ser un *Häftling* i el seu nombre és el 174.517, tatuat al braç esquerre: el codi informa de l'època d'entrada al camp, el comboi i la nacionalitat.

El seu *Lager* està dividit en 60 *Blocks* (barracons), cadascun amb funcions diferents: dispensari, infermeria *Ka-be*, cuines, oficina de treball, prostíbul...Hi havia 3 tipus de presoners: delinqüents, presos polítics i jueus. Els SS són a fora del camp.

Divideixen els jueus en 200 *Kommandos* o grups de treball amb un *Kapo* al capdavant. La major part es dediquen al transport. L'horari d'hivern: de 8 a 12 i de 12:30 a 16 (mínim); Horari d'estiu: de 6:30 a 12 i de 13 a 18 (més ampli per aprofitar la llum natural).

Entre les moltes prohibicions hi ha la d'apropar-se al filat espinós, fer preguntes o dormir amb la jaqueta posada.

Es hi revisaven els polls, hi havia el rentat de peus, el dissabte, es rapava el cap, el diumenge revisió...

Iniciació:

És ubicat al *block* 30 i comparteix llitera amb Diena.

Aprèn a no preguntar, també a no intentar comprendre ni pensar en el dia de demà.

Per menjar donen un tros de pa i una ració de sopa. Es pot canviar (en el petit contraban del camp) per utensilis imprescindibles.

Narra que poc a poc el *Lager* converteix a tots en animals sense sentiments, en esclaus privats de tots els seus drets: s'ha d'aprendre a negar el nostre consentiment però no perquè sigui la disciplina prussiana, sinó simplement per continuar viu.

Ka-Be (Acrònim de “*Krankenbau*”, infermeria):

Carrega ferros amb l'ajuda d'un company, Null Achtzehn, Levi no pot més, cau al terra i un ferro li cau sobre el peu. Ingressa en el Ka - Be en el *Block 23* i la seva vida li resulta còmoda: dorm, no treballa, no el peguen, i dorm sol.

Si el malalt o accidentat mostra símptomes de millora es mantindrà el tractament sinó se l'envia a la cambra de gas.

Les Nostres nits:

Amb la ferida quasi cicatritzada l'envien al *Block 45*, on hi és el seu millor amic: Alberto. Tots somien el mateix: en les seves llars i les seves famílies. És un somni refugi..

Wstawac: És l'hora de despertar-se, quan la gent es descontrola per afanyar-se i evitar els castics.

El treball:

Canvi de company de llitera; el nou és Resnyk. És el seu company de treball i, al ser més alt, quasi tota la càrrega li cau sobre la seva espatlla.

Els treballs són durs i és millor arribar tard o amagar-se a la latrina ja que són preferibles els cops i els insults que morir d'esgotament. A la latrina s'hi va acompanyat, per que no hi hagi cap intent de fuga.

La sirena del migdia sona i arriba l'hora de la sopa.

Un bon dia

Narra un dia primaveral. Veu sortir el sol. I se senten reconfortats, pensen amb les respectives famílies. Per un instant se senten lliures. A més del ranxo normal del matí, troben al barracó una olla de 50 litres vinguda del Metanol, on els seus treballadors l'havien rebutjada per trobar-la rànica.

Més enllà del bé i del mal:

L'alliberament era a prop, que el front s'havia acostat i als alemanys els hi era cada cop més difícil fer arribar Auschwitz nous transports, en aquest cas el canvi de roba que els jueus feia més de 70 dies que esperaven. Això va incrementar l'intercanvi i el petit contraban. Es traficava amb roba, tabac, trossos de pa...tot i que això com el furt estaven prohibits. Els útils, hàbils o amb un càrrec important, eren ajudats i sobreviuen; els dèbils i desgraciats, entre ells civils que feien d'intermediaris i eren essencials per a la vida econòmica del camp, eren castigats. Els metges són els que es dediquen a vendre els articles dels morts als civils de la Buna a canvi de menjar.

Els enfonsats i els salvats:

El que esdevé necessari es converteix en un especialista i salvarà la vida, el que no, acaba sent un "musulmà" i s'enfonsa i acabarà morint o sent executat. Hi ha qui, afavorits pel destí arriben a ser funcionaris del camp i, com més alt sigui el càrrec més odiat serà. Explica les històries de Schepschel, Alfred L., Elias i Henri, de com es pot arribar a la salvació. El primer porta 4 anys al *Lager*. Ha aconseguit ser rentador d'olles. El segon va començar sent rentador d'olles, tenia molta disciplina i va aconseguir ser del *Kommando* Químic. El tercer va caure també en aquest *Kommando* i era un nan feliç. El quart era molt intel·ligent i era organitzador, pietós i lladre, tenint amics fins i tot entre els SS.

Examen de Química: :

Primo Levi Té l'oportunitat d'estar entre els supervivents ja que es necessitaven químics pel *Kommando* 98 i abans d'incorporar-lo li passen un examen, que aprova. Això millora el seu estatus.

El cant d' Ulisses:

També s'incorporen al grup químic l'Alberto, el *kapo* es deia Alex i el Jean feia d' ajudant al servei diari del ranxo.

Levi veu un inesperat anacronisme del seu estat amb l'Edat Mitjana amb les cites de l'Infern de Dante.

Pensa que el seu nou treball és com un paradís respecte de com estava abans i, a més, té més possibilitat de fer contraban amb sabó, draps.

Els fets de l'estiu:

La meitat dels presos eren hongaresos, convertint-se així la seva llengua la segona del camp després del *jiddisch*. Agost de 1944: Primo ja fa 5 mesos que hi va entrar en el *Kommando* Químic, convertint-se en veterà.

Comencen els bombardeigs dels russos sobre l'Alta Silèsia.

La producció de goma, s'anava ajornant. Molts tenen esperances de trobar la llibertat, però la majoria estan cansats d'esperar.

Els *Häftlinge* (presos) anomenen “protectors” a aquells civils amb els quals mantenien relacions, com és el cas de Levi amb Lorenzo, qui li portava menjar i roba sense compensació. Gràcies a aquest, Levi segueix viu, per allò material i emocional que li va proporcionar.

Octubre de 1944:

Arriba l'hivern i amb ell les seleccions per l'augment d'arribada de nous treballadors esclaus. Ja ha passat quasi un any des que està al *Lager*. Aconsegueix passar la selecció.

Kraus: és hongarès i encara no sap que un s'ha de deixar estomacar en comptes de treballar intensament.

***Die drei leute vom labor* (Els tres del laboratori):**

Malgrat la millora de les condicions de vida i treball en el *Kommando* Químic han millorat, gairebé tots els seus integrants pensen que les forces no els hi arribaran per viure l'alliberament.

Arriben nous combois de Łódź i Transilvània alemanys davant l'avançament dels russos.

A tres del *Kommando* de Química els destinen al Laboratori, entre ells Levi. Allà tot seran avantatges, a més, treballen amb tres noies alemanyes. El cap del laboratori és Herr Stawionga.

La central elèctrica s'atura, res no funciona, cada dia pel *Lager* aflueixen presoners de tots els camps de Polònia oriental on una minoria van a treballar i la gran majoria van cap a Birkenau on són gasejats i els seus cadàvers cremats. Els *Ka - Be* són plens és ple ja que els *E - Häftlinge* han portat malalties al camp.

Els alemanys construeixen refugis i trinxeres, reparen destrosses, edifiquen, manen i maten.

L'últim:

Ha assistit fins ara a tretze execucions públiques per delictes comuns com robatoris, sabotatges o intents de fuga; aquest cop és per una insurrecció que va fer esclatar un dels crematoris de Birkenau. Abans de morir el condemnat crida: companys, jo sóc l'últim!

Tots s'adonen, avergonyits, de la gran subjecció que els alemanys tenien sobre ells, tot i que els russos cada cop estaven més a prop.

Història dels deu dies:

L'onze de gener de 1945 Primo Levi cau malalt d'escarlatina i ingressa al *Ka - Be*.

Entre el dia divuit i el vint-i-set de gener de 1945 . Els sans marxen del camp, entre ells l'Alberto, pensant-se que anaven cap a la llibertat però van morir pel camí o van ser afusellats.

Tots els treballs i activitats són suspesos, es dificulten les condicions dels malalts, els quals hauran de fer expedicions per tal de cercar aliments i els objectes necessaris per poder sobreviure en el barracó.

Comencen els bombardeigs dels russos.

Levi i els seus dos amics francesos (Charles i Arthur) prenen responsabilitat dins del seu barracó amb els malalts.

Passen els dies i uns SS armats tornen al camp i maten a divuit francesos.

Levi narra el que va succeir en aquests dies: com ho van fer per poder sobreviure, i la gran quantitats de morts produïdes per malalties, fam i a causa del fred.

Finalment van arribar els soldats russos i amb ells l'alliberament.

4. Primo Levi. “La treva”

“Escric allò que no sabia dir a ningú”

Testimoni de la barbàrie. La **llicó** del passat.

La treva, el segon llibre de la trilogia formada per **Si això és un home** i **Els enfonsats i els salvats**, ens narra la difícil tornada a casa després de l'alliberament del camp. Trenta-cinc dies d'odissea i lluita per la salvació, Katowice, Cracòvia, Tarnów, i dins d'aquesta odissea una altra odissea desconcertant i descoratjadora, cap a la URSS Zhmerinka i Kazatin, en sentit invers a la ruta que havien de continuar, Zhitomir,

Ovrutz, Sluzk, Dorogui, prop de Minsk, Ovrutz, Kazatin i després retorn a Zhmerinka altre cop, per baixar cap a Romania, Iasi, Brasov i molts quilòmetres més accidentats travessant Hongria, Àustria, Munich i finalment Itàlia. I al llarg de tot el periple totes les contingències humanes possibles, solidaritat, amicitat, confidències, coneixements diversos sobre pobles, cultures i llengües. I també els aspectes foscos de l'ésser humà. Por, solitud, desesperança, humiliació, gana extrema, malaltia, el sentit de l'exili i la vida errant.

Primo Levi ens transmet l'experiència viscuda a través de la narració, ens ofereix la paraula com a testimoni d'uns fets contra l'oblit. El temps farà desaparèixer els supervivents però ens en quedarà la lectura com a lliçó. La memòria de l'infern. I l'exemplaritat que necessàriament se'n deriva.

L'experiència de l'autor és també l'experiència de l'Altre, la dels sense nom. La història de Hurbinek, un fill de la mort, un fill d'Auschwitz que no sabia parlar i no tenia nom, amb una mirada madura que els jutjava i que ells no podien aguantar. Tenia tres anys i va morir a principis de març de 1945 "lliure però no redimit. Res no en queda d'ell: el seu testimoni són aquestes paraules meves" diu Levi.

Alhora ens ensenya com els fets i les persones no són mai sols d'un color. La complexitat és inherent als éssers humans i cal saber-ho reconèixer. "Era un esperança ingènua, com totes aquelles que es basen en talls massa nets entre el bé i el mal, entre el passat i el futur: però nosaltres en vivíem...." p.36

"La llibertat, la improbable, impossible llibertat, tan llunyana d'Auschwitz que només gosàvem esperar-la en somnis, havia arribat: però no ens havia portat a la Terra Promesa...." p36

La contraposició entre la seva manera de veure el món i els altres personatges, el pragmatisme del grec, Mordo Nahrum, “qui no té sabates és un ximple” o “la guerre n’est pas finie “ “ sempre hi ha guerra “ fa que se situï en la realitat i no en el desig de cop sobte. Els fets són així, ineludibles, brutals. L’home és un llop per a l’home: vella història, conclou.

La humiliació. La narració de Daniele i els oficials alemanys a Zhmerinka, demanant-li pa, ens fa veure com l’estructura de relació que és el poder, segons Foucault, canvia i “aquells bons executors ara no posseïen ni tan sols una parcel.la de poder... buits i inerts com les fulles mortes que el vent amuntega en racons apartats ...”p.132. La saviesa popular diria que a la vida sempre hi ha una altra cantonada.

Acabada la lectura cal el debat sobre el sentit d’alguns postulats filosòfics racionals i conceptuals en relació a l’existència humana “ tot el racional és real i tot el real és racional “ segons Hegel. El text ens provoca i ens porta al camí de les preguntes i així anem construint la identitat. No serem els mateixos al final de la lectura.

Un debat continu sobre Educació Ètica “l’educació consisteix a donar a aquell que s’educa el sentit de l’alteritat” diu Joan Carles Mèlich, a **La lliçó d’Auswichtz**. Educar, doncs, és anar pel camí de l’ètica, de la responsabilitat envers l’altre, així és l’humanisme que proposa el filòsof E. Levinas al llibre “**Humanisme de l’altre home**”. Una ètica que neix en un temps i un espai i que intenta intervenir amb força en el món del present actual, en contra de qualsevol autoritarisme o injustícia.

El sentit de l’ètica de Levinas, d’una ètica per al futur i per a l’esperança va en sentit contrari a Heidegger.

Steiner a **Llenguatge i Silenci** (1966) parla de la deshumanització del llenguatge, d'una crisi creixent, de la inhumanitat provocada pel monolingüisme, l'anglès i la gramàtica de la tecnologia. La pèrdua de la memòria va lligada a l'abandonament de la paraula. La crisi de l'educació occidental és una crisi de memòria. Després d'Auschwitz cal llegir i escriure d'una altra manera. Una llengua que no sigui capaç de combatre la barbàrie n'esdevé còmplice. Ètica, llengua, identitat, temps, cultura, progrés seran elements per a un debat necessari, urgent i inajornable.

Sobre cultura i barbàrie rellegim la tesi IX de Walter Benjamin del seu llibre **Sobre el concepte d'història** on ens relata el pas de l'Àngel de la Història que no es pot aturar ni reparar la destrucció que porta la catàstrofe. Des del paradís ve un vent de tempesta que se li ha arrapat a les ales amb tanta força que ja no les pot tornar a tancar. La tempesta l'empeny imparabile cap el futur, al qual gira l'esquena, mentre davant seu la pila de runes s'enfila al cel. Conclou dient que el que nosaltres anomenem progrés és *aquesta* tempesta.

El progrés anul·la la pròpia identitat en l'home modern. Tot document de cultura ho és, alhora, de barbàrie. El progrés és el preu que els vencedors de la història fan pagar als vençuts. Per tant cal repensar el concepte de progrés.

I hem de continuar el debat amb altres aspectes importants i malgrat això menystinguts sobre la història comuna d'Europa i les arrels que són també les nostres.

La memòria de les arrels jueves europees apareix amb claredat expositiva a **La treva**.

Les vicissituds de les refugiades Sore i la seva silenciosa germana que de ben petites van haver d'aprendre a viure el present més immediat i “ a viatjar per continents amb una maleteta per a totes dues, a viure com els ocells del cel...igual que una ploma es deixa portar pel vent...” errants però “ amb una fe il·limitada en el futur i en els altres, i un innat i intacte amor per la vida” p.125-126

Els jueus i la maleta sempre inseparable com un braç més cap a una destinació incerta.

A través de diferents personatges i situacions el narrador ens parla del poble jueu, de la diferència, les arrels, de les llengües sefardita i *jiddisch*. p88, 89, 124.

En definitiva podem entendre la relació del poble jueu amb els llibres, la paraula i la memòria. La relació ètica de l'esperit jueu amb el passat. Les arrels jueves de la història d'Europa, silenciada, perseguida i manipulada.

Si acceptem com diu Steiner que la feina literària “és ajudar-nos a llegir com a éssers humans íntegres i l'Educació és inseparable de l'Ètica , llegir les obres de primo Levi serà un acte contrari a la barbàrie, a l'Infern i serà també un acte d'esperança per al futur.

Lluïsa Soaz Gonzàlez

Bibliografia

La treva

Primo Levi

Ed. 62. Col.lecció la butxaca. 2016

La lliçó d'Auschwitz

Joan Carles Mèlich

Publicacions Abadia de Montserrat 2001

Humanisme de l'altre home

E. Levinas

Edicions 3i4 . València 1993

Sobre el concepte d'història

Walter Benjamin

Ed. Flâneur. Barcelona 2019

Lenguaje i silencio. Ensayos sobre la literatura, el lenguaje y lo inhumano.

G. Steiner

Barcelona. Gedisa 1992

5. “Els enfonsats i els salvats”

Escrita l'any 1986 és la darrera obra de l'autor. Culminant així la trilogia dedicada a Auschwitz. Analitza el món dels camps de la mort i reflexiona sobre l'experiència de sobreviure'n.

En aquest llibre no trobem una narració personal de l'experiència com ja ha fet abans. Aquí afloren qüestions més amples com **la fiabilitat de la memòria**, les tècniques utilitzades pels nazis per **a dominar els presoners i trencar la seva voluntat**, **l'elaboració d'un llenguatge dels lager**, o sobre la **naturalesa de la violència**.

Aquest llibre és el resultat d'anys de pensar, intercanviar records, donar conferències, etc. Mentre les dues anteriors parts de la trilogia han estat, finalment, d'una gran difusió i han generat un ampli eco, **Adolf Eichmann** ha estat segrestat, jutjat i executat a Jerusalem, **Hannah Arendt** ha popularitzat el concepte de banalitat del mal, el psicòleg jueu **Victor Frankl** ha explicat i analitzat psicològicament els efectes, a partir de la seva pròpia experiència de captiveri a **Theresienstadt** i Auschwitz, així doncs Primo Levi ha contrastat la seva pròpia experiència i en part l'ha racionalitzat, això el porta a formular una sèrie de preguntes claus i a respondre'n una part de les mateixes, però també a assenyalar determinats fenòmens:

Per exemple, abans d'analitzar l'obra de manera ordenada, podem esmentar alguns dels mecanismes del sistema d'explotació i extermini dels lager, així la creació de **“zones grises”** de poder entre els opressors i els oprimits, l'ambient de **corrupció econòmica i moral** de totes les persones immerses en el món dels camps, **l'estudiada repetició de tasques, dinàmiques**, horaris i estructures per afavorir rutines de comportament...tot plegat destinat a afavorir les finalitats de producció, d'extermini i la seva ulterior utilització social i política.

Contingut de l'obra:

Prefaci: Primo Levi assenyala **la tendència negacionista** del públic sobre l'existència mateixa dels lager, o a disminuir-ne quantitativament o

qualitativa les xifres de víctimes que els testimonis han reportat. A més posa l'accent en l'excusa general dels alemanys d'al·legar desconeixement quan l'enorme quantitat d'indícis era aclaparadora: la fabricació de capsules de gas, la construcció de cambres de gas i de forns crematoris, l'adjudicació de propietats i bens després d'haver estat arrabassats als seus propietaris, la convivència pública amb multitud de treballadors esclaus de l'organització **Todt**, els testimonis de membres de l'exercit o de l'administració germànica. Però era més fàcil tancar els ulls i no indagar.

La memòria dels ultratges: Aquest és un dels arguments principals del llibre. Parteix del pressupòsit de que la **memòria humana és fal·laç**, està mediatitzada pels coneixements rebuts a posteriori, per lectures i comentaris etc. Però sí pels botxins resulta fàcil d'esborrar el que han fet o permès fer a altres, per a les víctimes, el record dels maltractaments, la por, les tortures no es pot fer desaparèixer del seu cap.

D'altra banda **la fal·libilitat dels records actua en benefici dels opressors** que així poden crear arguments que la desvirtuen o simplement manipulant-la acaben inventant falsos records. Tot plegat acaben obviant qualsevol sentiment de culpa.

També els que han patit tendeixen a crear una nova memòria, però no tant per fugir de la realitat sinó en un intent d'acabar amb uns records que mantenen vius el patiment, l'horror i l'angoixa.

La zona gris: L'existència d'aquesta intersecció entre opressors i oprimits crea un grup de "**privilegiats**" dintre dels camps, allò que ell defineix com la zona gris. Com els encarregats de les operacions dels crematoris. O dels kapo de comandos. Però també de figures com les dels responsables jueus de diferents **Judenrat** de guetos i camps com **Chaim Rumkowski**, cap del gueto de Lodz, col·laboradors dels nazis en la repressió i extermini dels seus conciutadans, fermos defensors dels SS fins el darrer moment.

La vergonya: Els darrers presoners que arriben a ser alliberats no recobren la felicitat en produir-se aquest fet. Els supervivents senten **la vergonya d'haver sobreviscut**, pensen que **són vius perquè altres han mort enlloc seu**. Senten vergonya també pels patiments soferts. I tot plegat senten un profund **sentiment de culpa**.

La comunicació: L'autor tracta de les dificultades lingüístiques, en especial les dels presoners italians, que es trobaven davant d'una babel

on es barrejaven l'alemany, l'hongarès i el jiddisch, amb el pas del temps es va anar creant una llengua sincrètica o dialecte dels lagers.

La violència inútil: Levi va poder observar la utilització d'una violència sense cap objectiu aparent. Què d'una banda sembla oferir plaer al que l'exerceix i d'altra formaria part d'un tractament general sobre aquells als que es vol sotmesos. Aquí es descriu el viatge en vagons de trens massificats, la nuesa a la que es sotmet als presoners, el tatuatge del nombre en el braç., la realització de tasques inútils, els experiments absurds, etc. Primo Levi acaba afirmant: “ Tot porta a pensar que, sota els designis del Tercer Reich, la millor elecció imposada des de d'alt del sistema, era aquella que suposava la més gran càrrega de patiment físic i moral. L'enemic no solament havia de morir sinó que havia de morir en el turment.”

L'intel·lectual a Auschwitz: Aquí l'autor discuteix i comenta l'assaig de **Jean Améry** “Més enllà de la culpa i l'expiació”, també supervivent d'Auschwitz. Levi critica la definició que fa Améry (Hans Mayer) de l'intel·lectual. Però coincideix en que el treball manual, les rutines del camp, les males condicions de vida i la utilització d'argots lingüístics resulti més dur i afeblidor per a les persones cultes que per a les incultes.

Estereotips: Levi respon a tres de les preguntes més freqüents adreçades als jueus supervivents. **La primera referida a la manca d'evasions dels lagers, la segona a la manca de resistència davant els guardians i carcellers, la darrera referida a no haver fugit per evitar les deportacions.**

La possibilitat de fugir dels camps alemanys era sempre difícil, però resultava menys difícil per als militars occidentals que no eren forçats a treballar, rebien subministraments a través de la Creu Roja, no duïen uniformes de presoners, ni el cap afaitat i es podien mantenir organitzats i enquadrats per tractar de fugir. En cas de fracassar en l'intent rarament se'ls va executar. En canvi hi havia milions de presoners estrangers en condicions d'esclavatge, esgotats, subalimentats, mal vestits en contacte diari amb **la “zona gris”** on delinqüents i delators no facilitaven la feina. A més en el cas de ser capturats els esperava la mort. Aquests presoners, veritables paries que englobava els jueus, els gitanos, els civils i militars soviètics plantejar-se l'evasió era difícil i perillosa, a més eren fàcilment reconeixibles i desconeixien els territoris on havien estat deportats.

Malgrat tot es van produir intents. Ens recorda la protagonitzada per la **Mala Zimetbaum**, empresonada en el lager femení de Birkenau on treballava d'intèrpret pel seu domini de varies llengües i per això tenia una certa llibertat de moviments, l'estiu de 1944 va decidir fugir amb un pres polític polonès, Edek. Volien alliberar-se i denunciar el que succeïa. Van subornar un SS que els va aconseguir uniformes. Van arribar fins la frontera eslovaca, on els duaners van sospitar no fossin desertors i els van lliurar a la policia. Tot seguit van ser retornats al lager de Birkenau. Ell va ser penjat immediatament. Mala, que havia pogut fer-se amb una fulla d'afaitar abans de ser penjada es va tallar l'arteria d'un dels canells, en intentar impedir va colpejar un SS, aleshores va ser linxada a cops.

També recorda la rebel·lió i fugides dels camps de **Treblinka**, de **Sobibor**, del mateix Birkenau, però solament podien ser parcials i d'èxit improbable. La rebel·lió de Birkenau esmentada fou desencadenada pel Kommando Especial que treballava en els forns crematoris estaven desesperats però estaven ben alimentats, vestits i calçats.

Pel que fa a la segona relacionada pregunta, amb l'equació opressió/rebel·lió és un estereotip històric tan vell com la humanitat i tràgic. En general els molts oprimits enfrontats als pocs poderosos en general no es rebel·len amb èxit. En els casos en que es produeixen amb resultat positiu s'observa que al davant del moviment no hi trobem els individus més oprimits. Més aviat s'enfronten amb el poder els més audaçs i que es trobaven en una situació personal i social més segura o fins i tot privilegiada. Les imatges en monuments d'esclaus que trenquen les seves cadenes són un recurs artístic simbòlic que no sol representar la realitat.

Respecte la tercera qüestió: per què no us vàreu escapar abans del vostre país? Abans quan? En l'aprovació de quina llei? Abans no tanquessin fronteres? Malgrat tot moltes persones amenaçades pel feixisme i pel nazisme van fugir. Eren exiliats polítics, intel·lectuals mal vistos. Alguns van marxar a països que després van caure sota les urpes del nazisme. Però és cert que una majoria de jueus van restar a Itàlia i Alemanya. Però cal recordar les dificultats d'aquella època per emigrar, la necessitat de diners i suports per fer-ho, també en el país de destinació. Davant l'amenaça hitleriana, la majoria de jueus nadius d'Itàlia, França, Polònia i de la mateixa Alemanya, va preferir quedar-se allà on sentien era la seva pàtria.

Afegiu les dificultats organitzatives, les greus tensions internacionals, la crisi econòmica. A més molts països fixaven unes quotes d'immigració molt reduïdes. Si s'afegeix una reacció de naturalesa psicològica lligat al sentiment de pertinença familiar, cultural i lingüística i la lògica ignorància sobre el futur imprevisible que els esperava. Tot i els símptomes inquietants. Com diu el vers de J.K. Jerome: **"Nicht sein kann, was nicht sein darf."** / "No pot ser el que no hauria de ser".

Cartes d'alemanys: Quan es van publicar a Alemanya les dues primeres obres de la trilogia d'Auschwitz, Primo Levi va insistir als editors que inserissin la petició adreçada als lectors de fer-se ressò de les qüestions plantejades i com vivien com alemanys els horrors comesos durant la guerra.

En demanar-li un prefaci a la traducció de "Si això és un home" va suggerir que enlloc d'escriure res que podia desvirtuar l'obra s'inclogués una part de la carta que havia adreçat al traductor :

...Finalment hem acabat; estic content, satisfet del resultat i agraït a vostè, però també un tant trist...ara que hem acabat de trasplantar-lo a l'alemany em sento com el pare d'un fill que ha arribat a la seva majoria d'edat, ha marxat, i després ja no tornarà a ocupar-se d'ell. Però no és solament això. S'haurà adonat, amb tota seguretat, que el Lager ha estat per a mi un succés important que m'ha modificat profundament, m'ha atorgat maduresa i una raó per a viure. És possible que sigui una presumpció, però heus aquí que avui jo, el presoner 174 517, per la seva mediació puc parlar als alemanys, recordar-los el que van fer, i poder dir-los: **«Etic viu», voldria comprendre-us per poder jutjar-vos». Jo no crec que la vida tingui necessàriament una finalitat definida**, però si penso en la meua vida, i en els fins que fins ara m'he fixat, solament en reconec un de precís i conscient, i **és el de donar testimoni, fer sentir la meua veu al poble alemany**, respondre al kapo que es netejava les mans en les meves espatlles, al doctor Pannwitz, als que van ajusticiar a l'Ultim... Estic del tot convençut que m'ha entès bé. Mai no he cultivat l'odi vers el poble alemany... No puc entendre. No puc suportar que es jutgi un home no pel que és sinó per formar part d'un grup del qual li ha tocat ser. (...) No obstant, no puc dir que entengui els alemanys: i allò que no es pot entendre resulta un buit dolorós, una punxada, un fibló permanent, que demana ser satisfet. Espero que aquest llibre tingui algun eco a Alemanya: no solament per ambició, sinó també perquè la naturalesa de tal eco potser em permetrà comprendre millor els alemanys i tranquil·litzar el fibló."

Alguns lectors van voler ser compresos o volien negar la possibilitat de comprendre l'horror ocasionat, altres es mostraven vagament solidaris però sense mostrar cap empatia real. Per aquests tipus de persones això va empitjorar amb el pas del temps.

En canvi altres lectors més joves que res tenien a veure en els fets se sentien avergonyits i culpables. Tot i que amb el pas dels temps també s'anaven diluint les impressions emocionals i per tant desapareixien aquests sentiments.

En qualsevol cas ni el nombre total de lectors ni els que van escriure a l'autor, no els considera representatius del poble alemany.

En general Primo Levi constata que els únics que se senten culpables resulten ser els totalment innocents, els culpables per acció i per omissió en canvi negant saber-ne res, negant qualsevol participació o culpen Hitler.

Sobre els termes "shoa" i "holocaust". **Shoa**: significa calamitat o destrucció en hebreu, que sovint té connotacions d'un càstig diví per un comportament erroni o pecaminós de la comunitat. **Holocaust**: és un terme que es popularitza a partir del documental de Lanzmann del mateix títol. En grec *holocauston* fa referència als sacrificis rituals oferts als deus. Per tenir ambdós conceptes una relació religiosa Primo Levi preferirà utilitzar el de **la destrucció europea**.

Annexos :

[http://www.elboomeran.com/upload/ficheros/obras/trilogia de_auschwitz.pdf](http://www.elboomeran.com/upload/ficheros/obras/trilogia_de_auschwitz.pdf)

<https://www.youtube.com/watch?v=pFrHuLqmjjE>

<file:///C:/Users/Moi/Downloads/Dialnet-LosMnemagogosMaViePourUneOdeur-4716527.pdf> Una aproximación a la geografia de los olores

<http://europeanmemories.net/barcelona-jewish-shelter/wp-content/uploads/sites/11/2020/01/Barcelona-refugi-de-jueus.pdf>

Jean Amery (pseudònim de Hans Mayer) Más allà de la culpa y la expiación. Tentativas de superación de una víctima de la violència. Editorial Pretextos. València.

<http://www.xtec.cat/sgfp/llicencies/200708/memories/1823m.pdf>

<https://www.jewishvirtuallibrary.org/full-listing-of-concentration-camps>

Què ens ensenya Auschwitz? (Vuit tesis) de La lliçó d'Auschwitz.

Joan Carles Mèlich. Publicacions Abadia de Montserrat 2001

1. Auschwitz ens ensenya que l'ésser humà és un ésser capaç del millor i del pitjor, i que el més monstruós dels monstres és que són éssers "normals". Auschwitz ens ensenya que cal estar a l'aguait i pensar que en qualsevol moment, dins un món civilitzat, pot aparèixer l'horror.
2. Auschwitz ens ensenya que cal mantenir viva la memòria, i que la memòria no és únicament el record del passat, sinó la crítica del present i l'esperança de futur.
3. Auschwitz ens ensenya que només els supervivents tenen el dret a l'oblit, i que precisament som els que no hem viscut l'horror els que estem èticament obligats a recordar i a transmetre el record.
4. Auschwitz ens ensenya que, els imperatius categòrics, cal reconsiderar-los en qualitat del temps i de l'espai, i que en el nostre temps i en el nostre espai l'imperatiu categòric podria formular-se dient: *eduquem per tal de que Auschwitz no es repeteixi.*

5. Auschwitz ens ensenya que pensar que després d'Auschwitz l'ètica no és possible resulta donar la raó a la barbàrie. Afirmar que després d'Auschwitz no pot haver-hi ètica seria una victòria pòstuma de Hitler.
6. Auschwitz ens ensenya que la transmissió comporta un ensenyament que ja es dibuixa en la receptivitat mateix de l'aprenentatge i la perllonga: el veritable aprenentatge consisteix a rebre la lliçó de veritat tan profunda que esdevé necessitat de donar-se a l'altre, de lliçó de veritat no hi cap, en la consciència d'un sol home, esclata vers el proïsme (1) Auschwitz reclama l'ètica de l'hospitalitat.
7. Auschwitz ens ensenya, que la innocència s'ha perdut definitivament, i això significa que *res no pot ser aliè a un posicionament ètic*. Un posicionament ètic significa prendre's seriosament l'altre, és a dir posar l'altre com a punt de partida. La causa de l'altre, del qui no té poder, del qui no té paraula, de l'oblidat, del vençut, del marginat, aquesta és la meva causa, una causa que és constitutiva de la meva subjectivitat humana.
8. Auschwitz ens ensenya, finalment que la memòria és essencialment temps, i *que el temps és l'altre*. Tenir temps per a l'altre, que el temps no quedi colonitzat per la lògica de l'econòmic, és el punt central al voltant del qual gira una educació contra Auschwitz, perquè com diu **Michael Ende** a la seva novel·la **Momo**: El temps és vida, i la vida resideix en el cor. I com més temps estalvia la gent, menys vida té" . (2)

Notes: (1) E.Levinas. " L' au-delà du verset" Paris 1982. Ed. Minut.

(2) M.Ende. "Momo" Madrid 1998. Ed.Alfaguara.